

УДК 336.22

Сидоренко Р.В.
кандидат економічних наук,
доцент кафедри обліку й аудиту
Луцького національного технічного університету

ОСОБЛИВОСТІ НАРАХУВАННЯ ТА СПЛАТИ ЄДИНОГО СОЦІАЛЬНОГО Внеску У ФІЗИЧНИХ ОСІБ-ПІДПРИЄМЦІВ

Стаття присвячена дослідженню ефективності механізму оподаткування соціальними внеском фізичних осіб-підприємців. Розглянуто чинну систему оподаткування та оцінено її вплив на загальну прибутковість діяльності підприємців на різних системах оподаткування. Виявлено основні проблеми та недоліки, запропоновано шляхи оптимізації діяльності.

Ключові слова: підприємець, єдиний податок, загальна система оподаткування, єдиний соціальний внесок, ефективність діяльності.

Сидоренко Р.В. ОСОБЕННОСТИ НАЧИСЛЕНИЯ И УПЛАТЫ ЕДИНОГО СОЦИАЛЬНОГО ВЗНОСА У ФИЗИЧЕСКИХ ЛИЦ-ПРЕДПРИНИМАТЕЛЕЙ

Статья посвящена исследованию эффективности механизма налогообложения социальным взносом физических лиц-предпринимателей. Рассмотрена действующая система налогообложения и оценено ее влияние на общую прибыльность деятельности предпринимателей на разных системах налогообложения. Выявлены основные проблемы и недостатки, предложены пути оптимизации деятельности.

Ключевые слова: предприниматель, единый налог, общая система налогообложения, единый социальный взнос, эффективность деятельности.

Sydorenko R.V. FEATURES CALCULATION AND PAYMENT OF THE SINGLE SOCIAL CONTRIBUTION TO INDIVIDUAL ENTREPRENEURS

The article investigates the effectiveness of the social contribution tax individual entrepreneurs. We consider the current tax system and assessed its impact on the overall profitability of businesses in different tax systems. The basic problems and shortcomings, the ways of optimization activities.

Keywords: businessman, single tax, the overall tax system, a single social contribution, performance of business.

Постановка проблеми. Оптимальна податкова політика є одним із головних методів побудови ефективною системи ринкової економіки. Свій вплив на діяльність суб'єктів господарювання вона здійснює через встановлення збалансованого рівня податкового навантаження. Значне податкове навантаження приведе до зменшення прибутковості діяльності платників податків, ухиляння від сплати податків і зборів, закриття наявних суб'єктів господарювання та відмови від створення нових, а також, що зараз є однією із найбільш гострих та ключових проблем для української економіки, виведення бізнесу «в тінь».

Близько половини всіх сум податків і зборів, які сплачують підприємці на різних системах оподаткування, припадає на внески із соціального страхування як за самого підприємця, так і за його найманих працівників. Тому внесення будь-яких змін до механізму оподаткування підприємців ЄСВ одразу має суттєвий вплив на загальний розмір витрат підприємця на сплату податкових зобов'язань.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження теоретичних основ оподаткування діяльності фізичних осіб-підприємців знайшли відображення у роботах вітчизняних учених В.А. Ільшанка [4], М.М. Коцупатрого [5], А.П. Макаренко [6], В.О. Орлової [7] та інших. Науковці зазначають, що єдиний соціальний внесок має суттєвий вплив на розмір податкового навантаження на підприємця та становить суттєву частину його витрат на сплату податків та зборів.

Сьогодні існує потреба у більш детальному дослідженні ефективності оподаткування діяльності підприємців ЄСВ з метою побудови такої системи оподаткування, за якої податкове навантаження не було б надмірним, а розмір сплачуваних внесків був справедливим і достатнім для здійснення соціального захисту платників збору.

Мета статті полягає в аналізі нормативної бази стягнення єдиного соціального внеску з підприємців і розробленні практичних рекомендацій щодо вдосконалення оподаткування діяльності підприємців цим збором.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до ст. 4 Закону України «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування» фізичні особи-підприємці є платниками єдиного внеску як за своїх найманих працівників (якщо такі працівники є), так і за себе як за суб'єктів господарювання [3].

Сплату ЄСВ зобов'язані проводити як фізичні особи-підприємці, що перебувають на спрощеній системі оподаткування, так і ті, що здійснюють свою діяльність на загальній системі.

Загалом надходження ЄСВ до бюджету від підприємців здійснюється трьома основними шляхами, такими як:

1) сплата щомісячних внесків підприємцями на спрощеній системі оподаткування;

2) сплата внеску за результатами своєї діяльності підприємцями на загальній системі оподаткування;

3) сплата фізичними особами-підприємцями внесків за найманих працівників, яких вони використовують у своїй діяльності.

Підприємці-платники єдиного податку сплачують ЄСВ щомісячно за ставкою 22%. Базою оподаткування є мінімальна заробітна плата станом на 1 число звітного місяця. У 2017 році сума щомісячних внесків становитиме 704 грн., сплата їх повинна відбутись протягом 20 календарних днів після завершення звітного місяця.

Пільгу зі сплати ЄСВ має перша група платників єдиного податку. Для них дозволено застосовувати понижувальний коефіцієнт 0,5. Тобто щомісячні суми внесків для них становитимуть 352 грн.

Звітність із цього збору підприємець подає лише один раз на рік до 10 лютого року, наступного за звітним. Звітною формою є «Звіт про суми нарахованого доходу застрахованих осіб та суми нарахованого єдиного внеску» (Додаток 5 до Порядку формування та подання страхувальниками звіту щодо сум нарахованого єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування). Підприємець-платник єдиного податку подає лише титульний лист звіту та Таблицю 2 до нього, у якій у розрізі місяців зазначаються нараховані до сплати суми зобов'язань з ЄСВ.

Базою для нарахування ЄСВ підприємцями на загальній системі оподаткування є сума прибутку, отриманого від їхньої діяльності, що підлягає обкладанню податком на доходи фізичних осіб. При цьому сума єдиного внеску не може бути меншою за розмір мінімального страхового внеску за місяць.

Під мінімальним страховим внеском розуміють суму єдиного внеску, що визначається розрахунково як результат множення мінімального розміру заробітної плати за звітний місяць на розмір внеску, встановленого законом.

Тобто після завершення звітного року підприємець на загальній системі оподаткування зобов'язаний провести розрахунок сум зобов'язань із ЄСВ шляхом множення отриманого чистого прибутку на ставку ЄСВ (22%).

При цьому загальна сума зобов'язань не повинна бути меншою, ніж сума добутоків мінімальної заробітної плати за кожен місяць звітного року та ставки ЄСВ. У 2016 році мінімальна сума становила 3797,64 грн. (4 місяці з мінімальною заробітною платою 1378 грн., 7 місяців – 1450 грн. і 1 місяць – 1600 грн. помножено на 22%). У 2017 році мінімальна сума суттєво зросте, оскільки з 1 січня відбулось двократне підвищення розміру мінімальної заробітної плати, і становитиме 8448 грн.

З 1 січня 2017 року до нормативних актів, що регулюють нарахування та сплату ЄСВ підприємцями на загальній системі оподаткування, були внесені суттєві зміни, які стосувались підприємців, що не здійснювали свою діяльність. Раніше такі підприємці не були зобов'язані сплачувати внески з ЄСВ. Із цього ж року всі підприємці незалежно від того, чи здійснювали вони діяльність протягом місяця, зобов'язані заплатити за нього мінімальний страховий внесок.

Така «оптимізація» привела до масового закриття підприємств у кінці 2016 року. Загальна кількість ліквідованих суб'єктів господарювання перевищила 100 тисяч.

Встановлення мінімальної місячної суми зобов'язань з ЄСВ є суттєвим недоліком діяльності на загальній системі для підприємців. З огляду на те, що платники єдиного податку платять ЄСВ незалежно від результатів своєї діяльності і незалежно від того, чи взагалі підприємець здійснював діяльність, оплата загальниками ЄСВ лише за фактичними результатами діяльності була суттєвою перевагою діяльності на загальній системі.

Звітною формою з ЄСВ для підприємців на загальній системі оподаткування також є «Звіт про суми нарахованого доходу застрахованих осіб та суми нарахованого єдиного внеску». Вони також його подають раз на рік до 10 лютого року, наступного за звітним, але, на відміну від «спрошенців», обов'язковими для подання для них є титульний лист та Таблиця 1.

Сплатити суму податкового зобов'язання з цього збору підприємець на загальній системі оподаткування має також до 10 лютого наступного року.

Маючи найманих працівників, підприємець має також і зобов'язання зі сплати соціальних внесків і за них. Розрахунок цих внесків проводиться на загальних підставах.

Базою оподаткування є розмір доходу, нарахований працівникові за звітний період. Основною ставкою є 22%. Нарахування і сплата внесків з ЄСВ відбувається одночасно з виплатою доходу працівнику. Варто відзначити один важливий момент – сплата внесків з ЄСВ є обов'язком роботодавця і не залежить від його фінансового становища. Зобов'язання з ЄСВ мають найвищий пріоритет серед інших зобов'язань суб'єкта господарювання, за винятком зобов'язань з оплати праці.

Звітним документом з ЄСВ для роботодавців є «Звіт про суми нарахованої заробітної плати (доходу, грошового забезпечення, допомоги, компенсації) застрахованих осіб та суми нарахованого єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування до органів доходів і зборів» (Додаток 4). Подається він щомісячно протягом 20 календарних днів після завершення звітного місяця.

Аналіз механізму складання і подання підприємцями звітності з ЄСВ свідчить про те, що самостійно, без відповідної фахової освіти, фізична особа її сформувати не зможе через складність форм звітності та інструкції з її заповнення. Це зумовлює обов'язкову постійну наявність витрат (офіційних або неофіційних) на працівника, який займатиметься питаннями обліку, оподаткування і звітності.

Внески з ЄСВ є головним джерелом наповнення Пенсійного фонду України. Аналізуючи стан Пенсійного фонду за останні роки, можна дійти висновку про неможливість виконання ним своїх зобов'язань із виплати пенсій лише за рахунок отриманих внесків із соціального страхування.

Відповідно до прийнятого державного бюджету на 2017 рік наповнення Пенсійного фонду є найбільшою статтею витрат: 156,1 млрд грн. із 790 млрд грн. загалом видатків бюджету (19,8%). Для порівняння, на підвищення обороноздатності країни закладено «лише» 129,3 млрд грн., освіту – 80 млрд грн., охорону здоров'я – 58 млрд грн.

Загальні суми надходжень коштів з ЄСВ за період 2012–2017 років подані в таблиці 1.

Таблиця 1

Надходження сум єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування у 2012–2016 роках, млрд грн.

Роки	Надходження страхових коштів (у т. ч. пеня, штраф тощо)
2012	178,8
2013	186,8
2014	181,1
2015	185,7
2016	131,8
2017	38,8*

* – за I квартал 2017 року

Джерела формування таблиці [1; 8]

Як видно з наведених даних, майже дворазове зменшення ставок нарахування ЄСВ і відміна ставок утримань із 1 січня 2016 року завдали суттєвого удару по розмірах надходжень до фондів соціального страхування загалом і Пенсійного фонду зокрема. Сума отриманих внесків у 2016 році зменшилась порівняно з 2015 роком на 53,9 млрд грн. (29%). У 2017 році спостерігається певне зростання надходжень. За I квартал було отримано 38,8 млрд грн., що становить

Таблиця 2

Кількість фізичних осіб-підприємців в Україні та зайнятих найманих працівників у їхній діяльності в 2010–2015 роках, тис. чол.

Рік	Кількість суб'єктів малого підприємництва-фізичних осіб	Кількість найманих працівників у ФОП	% зайнятих у ФОП до загальної чисельності працюючих
2010	1804,8	2794,0	25,94
2011	1325,6	2350,5	23,12
2012	1234,9	2233,9	22,43
2013	1328,4	2280,5	23,44
2014	1590,4	2428,3	27,60
2015	1630,6	2262,3	27,66

29,4% від усіх минулорічних надходжень. Тому зберігається обережний оптимізм щодо зростання загального розміру надходжень від ЄСВ за рік.

Зменшивши надходження до Пенсійного фонду, представники влади зіштовхнулись із серйозною проблемою – за рахунок чого перекрити отриманий дефіцит в і так досить серйозно дотаційному з державного бюджету фонді. Вирішити проблему наповнення Пенсійного фонду законодавці намагаються знову за рахунок платників податків найпростішим шляхом – підвищення баз або ставок податків.

Дворазове збільшення розміру мінімальної заробітної плати з січня 2017 року (з 1600 грн. до 3200 грн.) суттєво збільшило розмір податкових зобов'язань з ЄСВ у фізичних осіб-підприємців на різних системах оподаткування, оскільки саме мінімальна заробітна плата переважно у підприємців є базою для оподаткування цим внеском.

Оцінюючи загальний вплив цього нововведення на малий бізнес, представниками якого є підприємці, А.П. Макаренко зазначає, що цей крок ще більше ускладнить ситуацію для суб'єктів малого підприємництва на ринку попиту та пропозицій. Зростання податкового навантаження через нарахування ЄСВ одразу вплине на ціну продукції та послуг через збільшення їх собівартості. Збільшене податкове навантаження приведе до тінізації бізнесу та масового скорочення працівників [6].

Протягом 2010–2015 років у діяльності суб'єктів малого підприємництва – фізичних осіб було зайнято близько 4 млн. осіб (таблиця 2), і це лише за офіційними даними, що становить близько третини від усіх наявних платників соціальних внесків. Тому створення ефективної системи ЄСВ із раціональним податковим навантаженням є одним із головних напрямів вдосконалення податкової системи в Україні.

Загалом варто відзначити, що кількість осіб, офіційно зайнятих у малому бізнесі у фізичних осіб-підприємців, протягом 2010–2015 років зменшилась із 4,6 млн. осіб до 3,9 млн. осіб (–15,35%), що суттєво вплинуло на надходження до фондів соціального страхування. Хоча варто відзначити тенденцію протягом останніх років до росту зайнятості у цьому секторі – для порівняння, у 2012 році таких було «лише» 3,47 млн. осіб.

Висновки. Оцінюючи загалом систему оподаткування соціальним внеском підприємців, варто відзначити її недосконалість і неефективність.

Ріст податкового навантаження не дав очікуваних результатів у вигляді наповнення Пенсійного фонду.

Відбулося зменшення кількості підприємців, скорочення кількості офіційно оформлених працівників шляхом переведення їх на роботу за договорами цивільно-правового характеру або взагалі на роботу без офіційного оформлення, «тінізація» діяльності.

Основними заходами, які допомогли б у вирішенні цієї проблеми, є:

1) зменшення податкового навантаження з ЄСВ на підприємців за найманих працівників (наприклад, застосування понижувального коефіцієнта) задля збільшення кількості офіційно працевлаштованих та стимулювання до розширення діяльності;

2) спрощення та уніфікація форм звітності для підприємців;

3) введення елементів накопичувальної моделі пенсійної системи, що дасть змогу підприємцям-платникам ЄСВ та їхнім найманим працівникам розпоряджатись сплаченими і накопиченими пенсійними внесками самостійно на власний розсуд.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Дроняк П. У I кварталі платниками сплачено 38,8 млрд грн. єдиного внеску [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://sfs.gov.ua/media-tsentr/novini/293793.html>.
2. Закон України «Про Державний бюджет України на 2017 рік» від 21.12.2016 р. № 1801-VIII [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1801-19>.
3. Закон України «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування» від 08.07.2010р. № 2464-VI [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2464-17>.
4. Ільяшенко В.А. Наслідки і проблеми застосування спрощеної системи оподаткування в Україні / В.А. Ільяшенко // Держава та регіони. Сер.: Економіка та підприємництво. – 2013. – № 3. – С. 13–18.
5. Коцупатрий М.М. Системи оподаткування діяльності фізичних осіб підприємців в Україні. / К.В. Безверхий, С.І. Ковач, М.М. Коцупатрий // Актуальні проблеми економіки. – 2012. – № 10 (136). – С. 183–194.
6. Макаренко А.П. Оцінка реформування єдиного соціального внеску в Україні. / А.П. Макаренко, А.В. Нікулін // Економіка та держава. – 2017. – № 1. – С. 15–18.
7. Орлова В.О. Вплив спрощеної системи оподаткування на подальший розвиток малого бізнесу / В.О. Орлова // Сталий розвиток економіки. – 2013. – № 3 (13). – С. 78–81.
8. Основні показники зі сплати єдиного соціального внеску у 2016 році [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://pon.org.ua/novyny/5481-osnovn-pokazniki-z-splati-yedinogo-socialnogo-vnesku-u-2016-roc.html>.
9. Податковий кодекс України від 02.12.2010р. № 2755-VI [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>.